

доцент кафедри теорії та методики фізичної культури
Прикарпатського національного університету імені Василя
Стефаника, кандидат психологічних наук, доцент

ВЧИТЕЛЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ – УНІВЕРСАЛЬНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Актуальність. На початку ХХІ століття провідні національні освітні системи та міжнародні організації (ЮНЕСКО, ОЕСР, Світовий банк) дійшли висновку: необхідне глибоке реформування національних освітніх програм у всіх закладах освіти. Стало очевидним, що впровадження найкращих практик і моделей минулих років не допоможе поліпшити ситуацію. Освіта має орієнтуватися на майбутнє цивілізаційного розвитку. З огляду на це виникла необхідність розробки так званої «нової грамотності» в основі якої знаходяться: предметні та універсальні (глобальні) компетентності, тобто уміння застосовувати знання для вирішення професійних (предметних) і життєвих завдань. Цей новий підхід отримав назву компетентнісного.

Мета – розкрити сутність компетентнісного підходу у розробці освітньої програми зі спеціальності 014 Середня освіта. Фізична культура.

Методами дослідження обрано наступні: вимоги діалектичної логіки (для всебічного аналізу компетентнісного підходу в освітньому процесі та його об'єктивних і суб'єктивних цінностей); компаративний метод (функціональне порівняння) для зіставлення різних компонентів компетентності; метод феноменологічної редукції (для розкриття сутності основного об'єкта дослідження – універсальних компетентностей майбутнього вчителя фізичної культури; герменевтичний метод (для створення цілісного уявлення про універсальні компетентності вчителя, завдяки використанню та інтерпретації даних різних наук - психології, етики, соціології, тощо).

Результати. Компетентність - це майстерність у вирішенні певних завдань. Єдина загально визнана модель підготовки вчителя фізичної культури на основі компетентнісного підходу поки що не сформована. Однак очевидно, що реформування спрямоване на системну трансформацію освітнього процесу та

оцінювання результатів навчання, а не на перегляд знань, що втратили актуальність, або розробку нових навчальних курсів. Водночас у площині змісту освіти пропонуються нові підходи до структурування дисциплінарного знання: необхідно забезпечити в освітній програмі наявність навчальних дисциплін за вибором закладу освіти і студентів, а також забезпечити стійкість основного каркасу освітньої програми і при цьому передбачити можливості для гнучких оперативних коректив на тлі мінливих змін у фізичній культурі шкільної молоді.

Ось деякі загальні тенденції у різних освітніх програмах на зовнішні виклики:

- розширення можливостей для проходження стажувань, практичного навчання в проєктах і набуття професійного досвіду в межах закладів середньої освіти (дуальна освіта);
- отримання навичок самостійної роботи з цифровими ресурсами;
- надання можливостей щодо неформальної освіти;
- забезпечення цифрової грамотності;
- отримання навичок надання долікарської допомоги;
- широке використання технології оф- і онлайн навчання, розгляд можливостей автоматизованого навчання;
- увага розвитку та підтримці навичок спілкування та співпраці;
- системний аналіз даних про успішність студентів у предметному, соціальному та культурному контексті;
- приведення програми підготовки та професійного розвитку майбутніх вчителів у відповідність до навичок ХХІ століття;
- впровадження мобільності навчання як в межах України, так і в європейських закладах вищої освіти.

При цьому темпи глобальних змін у фізичній культурі школярів помітно перевищують темп оновлення освітніх програм і програм підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури.

Які ж компетентності необхідні майбутнім вчителям фізичної культури сьогодні, щоб завтра вони стали успішними професіоналами швидко мінливого, різноманітного цифрового світу? Які компетентності актуальні у ХХІ столітті? Які стратегії, освітні програми, умови потрібні для розвитку цих компетентностей? Як студенти можуть продемонструвати результати навчання - те, що вони оволоділи компетентностями

і тепер можуть використовувати їх на практиці? Це - ключові питання освітньої політики у вищій школі.

Вважаємо, що одним з пріоритетів освітнього процесу спрямованого на підготовку вчителя фізичної культури має бути формування у нього універсальних (глобальних) компетентностей, а саме:

1. Компетентність мислення (пізнання): здатність розуміти, аналізувати та інтерпретувати завдання, шукати та виявляти закономірності та тенденції розвитку фізичної культури; ідентифікувати наявні властивості предметів і процесів, знаходити приховані ресурси, потрібні для розв'язання професійних завдань; вибудовувати причинно-наслідкові зв'язки, з необхідним ступенем деталізації; застосовувати формальну логіку в разі недостатнього знання; виявляти, розрізняти і класифікувати первинні та вторинні фактори первинних і вторинних чинників, протиріччя та подібності тощо; креативне мислення, винахідливість, інноваційне мислення (включаючи суб'єктивне та об'єктивне мислення, суб'єктивну та об'єктивну творчість); генерація та дослідження ідей; системне та інтегративне мислення, виявлення та інтерпретація законів, їх обмежень та універсальності; симуляція та моделювання закономірностей, їхніх обмежень та універсальності; симуляція та моделювання складних процесів і явищ (вибір і врахування значущих чинників, ухвалення рішень у мінливому середовищі, у тому числі в мережевому, управління ризиками, вміння компенсувати провали і підтримувати стійкість системи, обирати баланс між швидкістю виконання відомого алгоритму рішення і адаптивністю до умов, що змінилися; вибір способу розв'язання складних задач, включно з відкритими з кількома розв'язками, уміння пропонувати кілька рішень тощо.

2. Компетентність взаємодії з іншими людьми: здатність співпрацювати і взаємодіяти, встановлювати, розвивати і підтримувати соціальні зв'язки як лідер і учасник команди, брати і розподіляти відповідальність, координувати командну роботу; здатність вести переговори, переконувати інших, обґрунтовувати свою позицію, поважати інтереси інших, зважати на соціальне, культурне та релігійне розмаїття, розв'язувати конфлікти, розуміти можливість об'єктивних конфліктів інтересів між соціальними групами; здатність підтримувати з людьми зв'язки

3. Компетентність взаємодії із собою: саморегуляція, самоконтроль; емоційне усвідомлення та регуляція емоцій; самоорганізація, планування своїх дій (здатність діяти інтуїтивно й усвідомлено), мобілізувати себе на виконання завдань, обирати стратегію наполегливості чи гнучкості.

На даний час виділяють три основні компоненти будь-якої компетентності: 1) знання; 2) навички; 3) установки (Oosterhof 2012). У когнітивній психології зазвичай розрізняють декларативне та процедурне знання (declarative knowledge, procedural knowledge). Декларативне знання («знаю, що...», «знаю те-то і те-то») - це знання фактів, які людина запам'ятала, які і може вилучити довготривалої пам'яті. Процедурне знання, навпаки, належить до ситуацій виконання - «знаю, як що-небудь робити». Воно складається з операцій, доступних в оперативній пам'яті, які забезпечують здатність людини здійснювати складні когнітивні процеси без необхідності постійного свідомого контролю окремих їхніх компонентів (Johnson 2003). Зазначимо, що спеціальні компетентності (пов'язані із завданнями у фізичній культурі ґрунтуються як на декларативних, так і на процедурних знаннях.

Другий основний компонент будь-якої компетентності - це навички. Навик - це здатність робити що-небудь добре. Ця здатність похідна від знань, практичного досвіду, навчання. Навички, в тому числі в сфері моторики - це ноу-хау, необхідні в діяльності вчителя фізичної культури. Відомо, що навички: - піддаються впливу, їх можна розвивати за допомогою практики і вдосконалювати за допомогою повсякденного досвіду. Таким чином, поняття «навика» означає виконання дії на певному рівні, тобто з певною точністю та швидкістю.

Третьою основною складовою компетентностей є установки (OECD, 2015; ЕС 2016). З психологічного погляду установки - це образ мислення, сприйняття або поведінки, який відображає ментальний і психофізіологічний стан готовності до дії, що утворюється на основі досвіду. який здійснює керівний або динамічний вплив на реакції індивіда стосовно всіх об'єктів і ситуацій, з якими він пов'язаний (Seel 2003). Інтереси та мотивація - це особистісні характеристики, які корелюють із компетентностями вчителя.

Освітня програма повинна враховувати й те, що розвиток компетентностей залежить також від стійких особистісних

характеристик постійних і відносно стабільних аспектів індивідуальності студента.

Кожна універсальна компетентність відображає комплексну здатність вчителя фізичної культури діяти певним чином у найрізноманітніших конкретних ситуаціях.

Розвиток універсальних компетентностей має бути інтегрований у предметне навчання. Підсумкове оцінювання освітніх результатів має включати оцінку універсальних компетентностей.

Висновок. Отже, в основі компетентності вчителя фізичної культури лежить широкий набір навиків у поєднанні зі знаннями та діяльнісними установками, які мобілізуються в дії людини, коли актуалізовано дану компетентність. При цьому механічне складання окремих навиків не обов'язково веде до виникнення універсальної компетентності. Компетентність виникає і проявляється тільки в дії. Неможливо передати, повідомити студенту компетентність: її потрібно розвивати. Компетентність = знання + навички + установки + особистісні якості = дія. Компетентність вчителя - це вміле застосування знань і цінностей фізичної культури у своїй діяльності.

Список використаних джерел

1. EC Report. Report on a literature review of reforms related to the 2006 European Framework of Key Competences for lifelong learning and the role of the Framework in these reforms / Publications Office of the European Union. 2018 <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/bf6739aa-04a8-11e8-b8f5-01aa75ed71a1/language-en>
2. Johnson C.A. The Information Diet: A Case for Conscious Consumption. Sebastopol, CA: O'Reilly Media. 2012
3. OECD. Adult Skills in Focus: Does Having Digital Skills Really Pay off? Paris: OECD Publishing. 2015 <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/5js023r0wj9v-en.pdf>
4. Oosterhof A. Types of Changes That Occur as Declarative Knowledge Increases. Tallahassee, FL: Center for Advancement of Learning and Assessment. 2012.
5. Seel N.M. Psychologie des Lernens. 2nd ed. München: Reinhardt. 2003.